

Sammanfattning

Utskottet behandlar i detta betänkande vad regeringen i proposition 1999/2000:30 Det nya försvaret anfört om totalförsvarspliktiga samt om den s.k. Pliktutredningen. Propositionen innehåller i dessa delar inga förslag till riksdagen. Utskottet behandlar vidare 14 motioner med sammanlagt 17 yrkanden som rör totalförsvarsplikten, avgivna dels under den allmänna motionsstiden, dels med anledning av proposition 1999/2000:30.

Pliktutredningen har nyligen slutredovisat sitt uppdrag till regeringen. Utredningen har behandlat flertalet av de frågor som aktualiseras i de avgivna motionerna. Utredningen föreslår flera genomgripande förändringar i plikt-systemet. Utskottet förutsätter att regeringen, efter att ha remissbehandlat och prövat vad utredningen har anfört, till riksdagen redovisar ett helhetsförslag för pliktssystemet och dess tillämpning. Utskottet tar därför inte nu ställning till motionsyrkandenas enskildheter utan föreslår att samtliga motionsyrkanden avslås.

Propositionen

Regeringen behandlar i proposition (1999/2000:30) Det nya försvaret (s. 113–115) frågor som rör Pliktutredningens (dir. 1997:106) arbete och kommande slutredovisning samt behovet av totalförsvarspliktiga. Inga förslag avges till riksdagen.

Innehållet i dessa delar av propositionen sammanfattas under avsnittet Utskottet.

Motionerna

Motionsyrkanden avgivna med anledning av proposition 1999/2000:30 Det nya försvaret

1999/2000:Fö7 av Gudrun Schyman m.fl. (v) vari yrkas

16. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om värnplikten.

1999/2000:Fö28 av Lars Leijonborg m.fl. (fp) vari yrkas

12. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om en könsneutral värnplikt,

13. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om inriktningen av pliktutbildning och –uttagning.

1999/2000:FöU4

Motionsyrkanden avgivna under allmänna motionstiden 1999

1999/2000:Fö201 av Kia Andreasson m.fl. (mp) vari yrkas att riksdagen hos regeringen begär förslag till sådan ändring i lagen om totalförsvarsplikt att totalvägran avkriminaliseras.

1999/2000:Fö205 av Berit Jóhannesson m.fl. (v) vari yrkas

9. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om betydelsen av att totalförsvarsplikten upprätthålls,

10. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om att de värnpliktiga i så stor utsträckning som möjligt skall kunna göra sin värnplikt nära hemorten.

1999/2000:Fö207 av Magnus Jacobsson (kd) vari yrkas

1. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om tillsättandet av en civil- och värnpliktsombudsman,

2. att riksdagen hos regeringen begär en utredning om de totalförsvarsplik-
tigas rättsliga situation.

1999/2000:Fö208 av Rigmor Ahlstedt och Birgitta Carlsson (c) vari yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om samhällstjänst inom gymnasieskolan.

1999/2000:Fö209 av Carina Hägg (s) vari yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om att ändra 10 kap. 8 § lagen angående visst religiöst samfund.

1999/2000:Fö210 av Carina Hägg (s) vari yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om politikers roll i en extraordinär situation för Sverige.

1999/2000:Fö211 av Eva Flyborg (fp) vari yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om kvinnors roll i försvaret.

1999/2000:Fö212 av Åke Carnerö m.fl. (kd) vari yrkas

3. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om en reformering av pliktsystemet.

1999/2000:Fö308 av Barbro Hietala Nordlund m.fl. (s) vari yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om vikten av att behålla ett folkförankrat försvar.

1999/2000:A807 av Lars Leijonborg m.fl. (fp) vari yrkas

25. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om en könsneutral värnplikt.

1999/2000:Ju223 av Berit Jóhannesson m.fl. (v) vari yrkas

4. att riksdagen hos regeringen begär att försvarsmakten får i uppdrag att se över värnpliktsutbildningen i syfte att få med flera ungdomar med invandrarbakgrund som värnpliktiga.

1999/2000:Ju720 av Amanda Agestav (kd) vari yrkas

5. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om attitydfrågor vid mönstringen.

Utskottet

Sammanfattning av propositionen

Pliktutredningen

Regeringen erinrar om direktiven i september 1997 om en utredning, den s.k. Pliktutredningen, för att se över totalförsvarspliktens tillämpning och andra pliktfrågor (dir. 1997:106). Utredningen har fått tilläggsdirektiv i juni 1998 (dir. 1998:49).

Mot bakgrund av besluten i samband med kontrollstationen våren 1999 anser regeringen att det fanns anledning att komplettera direktiven till Pliktutredningen. Framför allt anser regeringen att utredningen i sitt fortsatta arbete skall beakta att grunden för det framtida pliktsystemet skall vara vilka uppgifter som skall lösas genom totalförsvarsverksamhet samt att förmågan att kunna möta ett väpnat angrepp skall vara dimensionerande för pliktsystemet. Regeringen beslutade därför i november 1999 om ytterligare tilläggsdirektiv till utredningen (dir. 1999:85).

Försvarsmakten har föreslagit ett förändrat inskrivningssystem som är mer inriktat mot rekrytering och där ett ökat inslag av frivillighet införs. Utredningen skall därför enligt tilläggsdirektiven också överväga om det är lämpligt att införa ett inskrivningssystem för totalförsvarspliktiga där större hänsyn tas till frivillighet och, om så är fallet, lämna förslag till ett sådant system.

Försvarsmakten har även föreslagit att utbildningen bör inriktas mot större inslag av internationella uppgifter samt att krigplaceringssystemet förändras.

Utredningen skall därför enligt tilläggsdirektiven också pröva frågan om värnpliktsutbildningen kan anpassas dels till höjd förmåga till internationella insatser, dels till ett mer flexibelt krigplaceringssystem för totalförsvarspliktiga.

Totalförsvarspliktiga

Regeringen anför att värnpliktiga utbildas vid flera av de förband och skolor som i propositionen föreslås läggas ned. Regeringen anser att den pliktpersonal som utbildas utbildningsåret 1999/2000 i största möjliga utsträckning skall slutföra sin utbildning vid dessa organisationsenheter. Regeringen anser däremot att pliktpersonal under utbildningsåret 2000/2001 inte skall utbildas vid de förband och skolor som föreslås läggas ned. Det är en uppgift för myndigheterna att fatta nödvändiga beslut om ändrad inskrivning. Regeringen förutsätter att största möjliga hänsyn tas till den totalförsvarspliktige.

När det gäller antalet totalförsvarspliktiga som *fullgör värnplikt* konstaterar regeringen att Försvarsmaktens förslag till framtida struktur innebär ett minskat antal i förhållande till vad som beslutades i samband med 1996 års försvarsbeslut.

Regeringen har därefter vid olika tillfällen efter år 1996 beslutat om förändrade volymer, bl.a. som ett led i att komma till rätta med de tidigare bristerna i Försvarsmaktens ekonomi och planering. Regeringen har i propositionen inför kontrollstationen våren 1999 (prop. 1998/99:74) redovisat sin syn på antalet totalförsvarspliktiga som skall fullgöra värnplikt. Regeringen har vidare i mars 1999 beslutat att Försvarsmakten åren 2000 och 2001 skall utbilda ca 15 000 totalförsvarspliktiga. Denna inriktning är avsedd att bidra till att underlätta den förestående omstruktureringen av Försvarsmakten.

Regeringen konstaterar att det råder en viss osäkerhet om vissa delar av Försvarsmaktens fortsatta utveckling. Detta har betydelse för behovet av värnpliktiga. Regeringen anser därför att *antalet totalförsvarspliktiga som fullgör värnplikt* inte bör minska i förhållande till antalet år 1999, vilket är ca 18 000. I avvaktan på ett slutligt ställningstagande till framtida värnpliktsvolym har Försvarsmakten fått i uppdrag att i samband med budgetunderlaget för år 2001 redovisa behovet av totalförsvarspliktiga som fullgör värnplikt. Försvarsmakten skall särskilt belysa behovet för rekrytering till hemvärdet och för att utveckla kompetensen inom vissa delar av markstridskrafternas insatsförband och då särskilt mot bakgrund av behovet av att öka den internationella förmågan. Försvarsmakten skall vidare redovisa kostnaderna för det utökade antalet totalförsvarspliktiga som fullgör värnplikt samt ge förslag till motsvarande besparingar.

Regeringen har uppdragit åt Överstyrelsen för civil beredskap att i samråd med berörda myndigheter och Svenska Kommunförbundet följa upp *totalförsvarspliktiga som fullgör civilplikt med längre än 60 dagars utbildning*. Den rapport som inkom till regeringen den 1 oktober 1999 behandlade bl.a. civilt meritvärde, Överstyrelsens roll gentemot övriga berörda utbildningsanordnare och utbildningstidernas längd.

I proposition 1998/99:74 Förändrad omvärld – omdanat försvar bedömde regeringen att antalet totalförsvarspliktiga borde minska även inom det civila försvaret. Som en konsekvens härav reducerades utbildningsvolymen för det kommunala behovet av totalförsvarspliktiga till ca 1 500 totalförsvarspliktiga för åren 2000 och 2001. Regeringen ansåg vidare att behovet av totalförsvarspliktiga inom det civila försvaret bör utredas. Mot bakgrund av detta har regeringen uppdragit åt Överstyrelsen för civil beredskap att efter samråd med berörda myndigheter och Svenska Kommunförbundet utreda såväl det statliga som det *kommunala behovet av totalförsvarspliktiga inom det civila försvaret efter år 2001*. Uppdraget skall redovisas senast den 1 mars 2000.

Regeringen anför att reglerna för *ersättning till värnpliktiga som fullgör grundutbildning* finns i förordningen (1995:239) om förmåner till totalförsvarspliktiga. Ersättningen under tjänstgöringen för en totalförsvarspliktig som fullgör grundutbildning längre än 60 dagar utgörs av dagersättning. Under de första 230 dagarna av grundutbildningen är dagersättningen 40 kr

per tjänstgöringsdag. Efter 230 tjänstgöringsdagar har den totalförsvarspliktige rätt till tillägg till dagersättningen.

Regeringen anser att det är skäligt att höja dagersättningen från 40 till 50 kr per tjänstgöringsdag. Regeringen avser därför besluta om ändring av nämnda förordning i detta avseende. Ändringen skall träda i kraft den 1 juli 2000.

Regeringen har, som nämnts i det föregående, gett Försvarsmakten i uppdrag att redovisa behovet av totalförsvarspliktiga som fullgör värnplikt. Försvarsmakten skall i det sammanhanget också lämna förslag till besparingar som motsvarar kostnaderna för den höjda dagersättningen.

Regeringen avser att återkomma i denna fråga i samband med den ekonomiska vårpropositionen våren 2000.

Regeringen har vidare gett Försvarsmakten i uppdrag att redovisa kostnaderna för att införa ett särskilt bidrag till underkläder för kvinnor som genomför grundutbildning. Bidraget avses bli infört från den 1 juli 2000.

Sammanfattning av motionerna

Yrkanden som rör totalförsvarsplikten

Vänsterpartiet anser i *partimotion Fö7 (v)* att värnplikten bör behållas inom ramen för ett system med totalförsvarsplikt. När det i ett omdanat försvar blir färre som tas ut och får göra sin värnplikt sägs det bli nödvändigt att förbättra tjänstgöringens civila *meritvärde*. Vidare måste möjligheterna att *studera under värnpliktstiden* förbättras liksom den *ekonomiska ersättningen*. Den av regeringen aviserade höjningen av dagersättningen från 40 till 50 kr anses för liten. Vad som sålunda anförts bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna (*yrkande 16*).

Även i Vänsterpartiets *kommittémotion Fö205 (v)* värnas om den svenska *totalförsvarsplikten*. Samtidigt betonas att det är behoven som skall styra hur många som tas ut till tjänstgöring med värnplikt respektive civilplikt. Motivationen under utbildningen måste bygga på att utbildningen är bra och att de pliktiga tillägnar sig erfarenheter och kunskaper som även det civila samhället har behov av och som den enskilde ser som en viktig del av sitt eget liv. Det anförda bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna (*yrkande 9*).

I samma motion framhålls betydelsen av att de värnpliktiga i så stor utsträckning som möjligt får *tjänstgöra nära sin hemort*. Detta har såväl sociala som ekonomiska fördelar (*yrkande 10*).

Också Kristdemokraterna anser att försvaret skall grundas på allmän totalförsvarsplikt. I *kommittémotion Fö212 (kd)* betonas att alla som tas ut till tjänstgöring skall få en meningsfull och tydlig *utbildning mot krigsuppgiften* samt att utbildningen leder till krigsplacering i totalförsvaret. Alla tjänstbara män och kvinnor skall ses som en resurs. Krigsorganisationens behov bör vara vägledande för hur många totalförsvarspliktiga som tas ut till grundutbildning. Enligt motionärerna behövs en *reformerings av pliktsystemet* för att inte våra gemensamma försvarsprinciper skall undergrävas (*yrkande 3*).

I *partimotion Fö28 (fp)* återkommer Folkpartiet med ett tidigare framfört krav på *könsneutral värnplikt (yrkande 12)*. Enligt motionärerna räcker det inte att kvinnor i dag frivilligt kan göra militärtjänstgöring utan att därmed behöva binda sig för en fortsatt officerskarriär. Både kvinnor och män bör i stället på lika villkor delta i försvaret av vår demokrati. En könsneutral värnplikt skulle ge ett breddat rekryteringsunderlag. Enligt motionärerna skulle därmed möjligheterna till en kvalitativ förbättring av försvaret öka, liksom jämställdheten.

I samma motion anförts att det inte finns några hållbara argument för att ytterligare räkna upp *grundutbildningsbehovet* till 18 000 värnpliktiga, vilket regeringen gör i propositionen. Motionärerna förordar i stället att Försvarsmakten överför outnyttjade och redan välutbildade värnpliktiga till frivilligorganisationerna och hemvärdet. Pliktjänstgöringen måste, anför motionärerna vidare, i största möjliga utsträckning utformas så att den för den enskilde blir en tillgång också efter fullbordad utbildning. Merithandlingar som utfärdas efter fullgjord pliktjänstgöring bör vara utformade så att de är till direkt nytta i t.ex. anställningssituationer. Vidare kan värnpliktsutbildningen ges andra *meritvärden*, exempelvis i form av högskolepoäng och körkort. Vad som sålunda anförts i motionen om inriktningen av pliktutbildning och uttagning bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna (*yrkande 13*).

I två andra Folkpartimotioner – *partimotion A807 (fp) yrkande 25* och *motion Fö211 (fp)* av Eva Flyborg – framförs i stort likalydande argument till förmån för *kvinnlig värnplikt* som i den nyss nämnda partimotionen Fö28 (fp).

Vänsterpartiet uppmärksammar i *partimotion Ju223 (v)* försvarets stöd på olika sätt till samhället i fred, nyligen exemplifierat av transportinsatserna vid brandkatastrofen i Göteborg. Motionärerna anser det vara betydelsefullt att människor med utländsk bakgrund finns med i de enheter som ger sådant stöd. En viktig bas för detta sägs vara att invandrarungdomar får göra sin värnplikt i samma utsträckning som svenska ungdomar. Vänsterpartiet yrkar därför att riksdagen begär att regeringen ser över värnpliktsutbildningen i syfte att få med fler *ungdomar med invandrarbakgrund* som värnpliktiga (*yrkande 4*).

Också i motion *Fö308 (s)* av Barbro Hietala Nordlund m.fl. (alla s) uppmärksammas värnplikten som ett medel att *integrera invandrarungdomar* i det svenska samhället. Med en allmän tillämpad värnplikt kan ungdomar från olika miljöer och bakgrund närmas i en verksamhet där individen måste underordna sig kollektiva intressen. Enligt motionärerna kan invandrare då få del av svenska nätverk och få vitsord från sin tjänstgöring som sedan kan presenteras för en blivande arbetsgivare. En allmän värnplikt sägs således kunna bidra till att lösa ett växande samhällspolitiskt problem. Motionärerna anser därför det vara nödvändigt att hålla fast vid allmän värnplikt och att låta så många som möjligt få tjänstgöra. Man bör därför inte låsa fast sig vid ett antal av 15 000 tjänstgörande värnpliktiga årligen utan se över behovet inför varje försvarsbeslutsperiod. Motionärerna hemställer att riksdagen som

sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om att behålla ett *folkförankrat försvar*.

I en motion om *åtgärder mot kvinnovåld – Ju720 (kd)* av Amanda Agestav – framhålls Pliktverkets mönstring av alla unga män i 17–18 års ålder som ett utmärkt tillfälle att belysa attityder och synen på jämställdhet mellan könen. Motionären menar att dessa frågor på ett naturligt sätt kan aktualiseras i samband med mönstringen. Attityden mot kvinnor bör därför tas upp som en punkt vid inskrivningen till tjänstgöring (*yrkande 5*).

Rigmor Ahlstedt och Birgitta Carlsson (båda c) anför i *motion Fö208 (c)* att samhällets gemensamma resurser måste användas på ett effektivt sätt så att de kommer medborgarna till del. Alla bör ta ett helhetsansvar för vårt samhälle. Motionärerna menar att vi i takt med att den allmänna värnplikten dras ned borde införa en *ny typ av samhällstjänst* i vårt land. Inom gymnasieskolans ram borde sålunda såväl unga kvinnor som unga män ges möjlighet att antingen tjänstgöra i militär eller civil tjänst, bl.a. inom vård, skola och omsorg, samt att delta inom den politiska förtroendemannauppgiftens område.

Motionärerna anser att deras förslag skall behandlas som en utbildnings/social fråga.

Yrkanden som rör rättsliga frågor

Carina Hägg (s) anför i *motion Fö210 (s)* att allmänhet och myndigheter förutsätter att politikerna skall fortsätta att ta sitt fulla ansvar om landet skulle försättas i en extraordinär situation. Tidigare har det inte funnits anledning att ifrågasätta detta men motionären menar att det i dag råder en annan situation. Lagen om totalförsvarsplikt stadgar böter eller fängelse för den som på i lagen närmare angivet sätt inte sköter sin värnplikt, civilplikt eller allmänna tjänsteplikt. Vidare skulle en totalförsvarspliktig, politiker eller icke, straffas om denne vägrar fullgöra varje form av lagenlig totalförsvarsplikt.

Motionären menar att bestämmelserna om allmän tjänsteplikt i samband med höjd beredskap är av intresse i sammanhanget. Det är regeringen, eller den myndighet som regeringen bestämmer, som beslutar om vilka arbetstagare och uppdragstagare som skall omfattas av den allmänna tjänsteplikten. Även i regeringsformen (kap. 13) finns bestämmelser som rör riksdagens och regeringens arbete i krig och krigsfara. Motionären ställer frågan om alla politiker i ledande positioner på olika politiska nivåer verkligen kommer att ta sitt ansvar på olika områden. Ingen vet hur många totalvägrande politiker det finns. Ingen vet heller vilken betydelse totalvägrande politiker skulle få för allmänheten. Motionären menar att vi bör ha beredskap för en sådan situation och hemställer därför att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om *politikernas roll i en extraordinär situation* för Sverige.

Carina Hägg (s) anför i en annan motion – *Fö209 (s)* – att de som tillhör det religiösa samfundet Jehovas Vittnen har valt att stå utanför delar av det svenska samhället. De deltar t.ex. inte i allmänna val. Av lagen (1994:1809) om totalförsvarsplikt framgår (10 kap. 8 §) att Pliktverket har möjlighet att

besluta att en person som tillhör ett visst religiöst samfund inte behöver inställa sig till värnplikt eller civilplikt. Det framgår av tillhörande förordning (1995:238) att det är Jehovas vittnen som avses. Regering och riksdag har valt att lagstifta om *särskilda bestämmelser för Jehovas vittnen*, trots att beslutet redan från starten var omtvistat på principiella grunder. I dag gäller att Totalförsvarets pliktverk kan besluta att den som tillhör Jehovas vittnen inte skall kallas in till värnplikt eller civilplikt. Detta är enligt motionären invändningsfritt. Det är i stället samhällets förändring som har förstärkt de principiella tveksamheter som redan från början fanns inför ifrågavarande lagreglering. Riksdagen bör därför som sin mening ge regeringen till känna vad i motionen anförts om att ändra 10 kap. 8 § lagen (1994:1809) om totalförsvarsplikt.

Kia Andersson m.fl. (mp) konstaterar i *motion Fö201 (mp)* att det i dag finns många fler intresserade ungdomar som söker värnpliktstjänst än det finns plats för. I det perspektivet anser motionärerna att det är fel att döma till straff de män som bestämt sig för att totalt avstå från värnplikt. Miljöpartiet anser att brott mot *totalförsvarsplikten skall avkriminaliseras*. De som av olika skäl vill undvika värnplikten har inga problem att slingra sig utan det är de män som har intagit en ståndpunkt som straffas. Riksdagen bör därför hos regeringen begära förslag till sådan ändring i lagen (1994:1809) om totalförsvarsplikt att totalvägran avkriminaliseras.

I *motion Fö207 (kd)* anser Magnus Jacobsson (kd) att alltför många värnpliktiga anser sig bli illa behandlade av sina befäl, men utan att veta vart de skall vända sig för att klaga. Dagens system sägs fungera så att man klagat över ett befäl inför ett annat. Anmälan om missförhållanden bör därför kontrolleras av en mer oberoende part. Som det nu är sägs det rättsliga skyddet för värnpliktiga halta. Motionären hemställer därför att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts dels om att tillsätta en *civil- och värnpliktsombudsman (yrkande 1)*, dels att riksdagen hos regeringen begär en utredning om de totalförsvarspliktigas rättsliga situation (*yrkande 2*).

Utskottets överväganden

Totalförsvarsplikten och dess tillämpning

I Sverige har det sedan länge varit en skyldighet att delta i landets försvar. Den *nuvarande ordningen med totalförsvarsplikt* gällande varje svensk medborgare, samt utländska medborgare som är bosatta i Sverige, från 16 års ålder t.o.m. det år vederbörande fyller 70 år tillkom år 1994. Detta år infördes sålunda lagen (1994:1809) om totalförsvarsplikt. Enligt lagen skall tjänstgöringsskyldigheten fullgöras som värnplikt, civilplikt eller allmän tjänsteplikt. Denna lag ersatte ett antal äldre lagar med bestämmelser om pliktjänstgöring. Vid samma tidpunkt – den 1 juli 1994 – trädde ytterligare några nya med pliktssystemet anknutna lagar i kraft, bl.a. lagen (1994:1810) om möjlighet för kvinnor att fullgöra värnplikt eller civilplikt med längre utbildning. Pliktlagarnas syfte är att tillgodose det svenska totalförsvarets

behov av personal under höjd beredskap och för den fredstida beredskapen. Utskottet redogör i betänkande 1997/98:FöU7 Totalförsvarsplikten (s. 7–8) för gällande lagreglering av totalförsvarsplikten.

Regeringen betonar i proposition 1999/2000:30 Det nya försvaret att försvaret skall vara så uppbyggt och organiserat att det är en angelägenhet för hela befolkningen samt att detta bäst tillgodoses genom ett system med plikt-tjänstgöring.

Regeringen tillsatte år 1997 *Pliktutredningen* med uppgift att bl.a. granska pliktsystemets tillämpning och lämna förslag till ett reformerat pliktsystem. Pliktutredningen har slutredovisat sitt uppdrag den 22 mars 2000. Enligt utredningens mening bör försvaret grundas på ett system med allmän totalförsvarsplikt. En allmän totalförsvarsplikt sägs nämligen göra det möjligt att under höjd beredskap mobilisera ett stort antal människor – med många olika kunskaper och färdigheter. Den allmänna totalförsvarsplikten sägs vara avgörande för att kvaliteten i verksamheten skall kunna upprätthållas. Den nuvarande skyldigheten att tjänstgöra med totalförsvarsplikt, dvs. med värnplikt, civilplikt och allmän tjänsteplikt, föreslås gälla även i fortsättningen. Utredningen anser vidare att en särskild i lag reglerad tjänsteplikt bör införas för tjänstgöring vid svåra påfrestningar på samhället i fred.

Utskottet har vid flera tillfällen, senast i mars 1998 (bet. 1997/98:FöU7), uttalat sig för att en betydande del av totalförsvarets personalförsörjning även i framtiden bäst tillgodoses genom ett pliktsystem. Utskottet gör nu ingen annan bedömning.

Utskottet konstaterar att Pliktutredningen i sitt slutbetänkande (SOU 2000:21) behandlat flertalet av de frågor som aktualiseras i de avgivna motionerna. Flera av utredningens förslag är genomgripande för försvaret med betydande konsekvenser för dess verksamhet. Utskottet utgår därför från att utredningens förslag debatteras och prövas noga, bl.a. i ett remissförfarande. Utskottet förutsätter att regeringen efter en sådan prövning till riksdagen redovisar ett helhetsförslag rörande pliktsystemet och dess tillämpning. Utskottets ställningstaganden i det följande till de aktuella motionsyrkandena skall ses mot den bakgrunden.

Ingen av de avgivna motionerna ifrågasätter pliktsystemet, tvärtom. *Partimotion Fö7 (v) yrkande 16 (i denna del)*, *kommittémotion Fö205 (v) yrkande 9* och *kommittémotion Fö212 (kd) yrkande 3 (i denna del)* värnar sålunda om ett *system med totalförsvarsplikt* med bra och relevant utbildning som motiverar och engagerar de pliktiga. Utskottet delar motionärernas uppfattning och utgår från att utbildningen inom ramen för pliktsystemet genomförs på ett bra sätt, mot definierade behov och så att den engagerar och motiverar de tjänstgörande. Något riksdagsuttalande härom anser dock utskottet inte nu vara nödvändigt varför motionsyrkandena *avstyrks* i berörda delar.

Kommittémotion Fö212 (kd) yrkande 3 (i denna del) uttalar sig vidare för en *reformering av pliktsystemet* med syftet att utbildningen skall ske mot krigsuppgifterna och att den skall leda till krigsplacering. Utskottet håller delvis med motionärerna men anser att krigsuppgifter och krigsplacering inte får tolkas alltför snävt. Utbildningen skall vara relevant i förhållande till de uppgifter – i fred, i kris och i krig – som riksdagen har beslutat för Försvars-

makten och för det civila försvaret. Efter genomgången utbildning skall de pliktiga stå till samhällets förfogande i enlighet med pliktlagstiftningen. Utskottet anser inte att riksdagen bör göra något tillkännagivande i frågan, varför motionsyrkandet *avstyrks* i berörd del.

I *motion Fö208 (c)* föreslås en utökad plikttjänstgöring i form av en ny typ av *samhällstjänst* med anknytning till gymnasieskolan. Som utskottet nyss framhållit syftar totalförsvarets plikt till att säkerställa försörjningen med personal till totalförsvarets specifika behov. En grundläggande fråga som inte berörs i motionen är vilket behov som en tänkt samhällstjänst avses tillgodose. Utskottet kan inte förorda en samhällstjänst i linje med vad som föreslås i motionen, varför denna bör *avslås* av riksdagen.

Tre motioner från Folkpartiet liberalerna – *partimotion Fö28 yrkande 12 (delvis)*, *motion Fö211* och *partimotion A807 yrkande 25* – förordar en *könsneutral värnplikt*. Pliktutredningen har, som framgått av det föregående, föreslagit att de skyldigheter som gäller för män att mönstra och fullgöra civil- och värnplikt också skall gälla för kvinnor. Enligt utredningens mening kommer det nya försvaret att ha behov av den kompetens som kvinnor kan tillföra.

Att införa mönstringsskyldighet samt civil- och värnplikt för kvinnor skulle enligt *utskottets* mening innebära en genomgripande förändring för totalförsvaret med betydande konsekvenser för en rad verksamheter inom totalförsvarets olika delar. I avvaktan på ett förslag från regeringen uttalar sig utskottet inte i frågan. Berörda motionsyrkanden *avstyrks* därför.

Folkpartiet liberalerna vänder sig i sin *partimotion Fö28* mot den i proposition 1999/2000:30 angivna inriktningen att 18 000 värnpliktiga *årligen bör fullgöra tjänstgöring*. Motionärerna anser att det vore möjligt att kalla in ett lägre antal.

Motion Fö308 (s) förordar i stället att man håller fast vid den allmänna värnpliktens princip och utbildar så många som möjligt. Detta skulle bidra till folkförankringen av försvaret.

Utskottet anser att det är totalförsvarets behov av personal för att kunna genomföra de av riksdag och regering beslutade uppgifterna i fred, kris och krig som skall avgöra hur många totalförsvarets pliktiga som årligen skall skrivas in och fullgöra tjänstgöring. Utbildningen skall vara målinriktad och effektiv och ske under god hushållning med resurser. En bra utbildning bidrar till folkförankringen.

Utskottet har erfarenhet att Försvarsmakten i sitt budgetunderlag till regeringen föreslagit att 15 000 värnpliktiga skall utbildas år 2001, 16 350 år 2002 och 17 000 år 2003 samt att konsekvenserna av en till 18 000 utökad värnpliktsvolym bör klarläggas. Utskottet förutsätter att regeringen prövar vilken värnpliktsvolym som svarar mot behoven och den givna ekonomin samt redovisar detta för riksdagen i de årliga budgetförslagen. *Motion Fö28 (fp) yrkande 13 (i denna del)* och *motion Fö308 (s) (i denna del) avstyrks* därför av utskottet.

I *partimotion Ju223 (v) yrkande 4* begärs att regeringen ser över värnpliktsutbildningen i syfte att öka antalet *värnpliktiga med invandrarbakgrund*. Liknande synpunkter förs fram i *motion Fö308 (s) (i denna del)*.

Enligt lagen om totalförsvarsplikt skall de totalförsvarspliktiga skrivas in som är bäst lämpade för att tas ut till tjänstgöring med värnplikt och civilplikt. *Utskottet* har erfarit att Pliktutredningen inte föreslår någon ändring på denna punkt. Utskottet är inte berett att nu förorda särskilda åtgärder för att öka antalet värnpliktiga med invandrarbakgrund. Berörda motionsyrkanden *avstyrks* därför.

I *kommittémotion Fö205 (v) yrkande 10* förordas att de värnpliktiga bör få möjlighet att tjänstgöra nära sin hemort.

Utskottet instämmer i att detta skulle ha fördelar, såväl värnpliktssocialt som ekonomiskt. Utskottet kan konstatera att regeringen tagit hänsyn härtill i förslaget till ny fredstida organisation för Försvarmakten (prop. 1999/2000:30 s. 110). Pliktutredningen har också uttalat sig i frågan (SOU 2000:21 s. 224) och anför bl.a. att man i samband med inskrivningen måste beakta frågan om korta resavstånd för dem som skall fullgöra tjänstgöring. Pliktutredningen pekar dock samtidigt på att antalet utbildningsorter kommer att bli betydligt färre i framtiden och menar att ett långt avstånd till utbildningsorten inte får vara motiv för att inte skriva in den som är motiverad och lämplig för utbildning.

Enligt utskottets mening är frågan om korta resvägar för tjänstgörande pliktpersonal övervägd och bör så långt möjligt bli beaktad. Det aktuella motionsyrkandet *avstyrks* därför.

I *partimotion Fö28 (fp) yrkande 13 (i denna del)* förordas förbättringar i fråga om *värnpliktstjänstgöringens meritvärde*. Liknande synpunkter, liksom krav på ekonomiska förbättringar, framförs i *partimotion Fö7 (v) yrkande 16 (i denna del)*.

Utskottet konstaterar dels att regeringen i proposition 1999/2000:30 meddelat sin avsikt att höja dagessättningen till dem som genomför grundutbildning, dels att Pliktutredningen har haft i uppdrag att granska förmånssystemet vid plikttjänstgöring. Utskottet har erfarit att utredningen föreslagit förbättrad ekonomisk ersättning och härutöver flera åtgärder för att förbättra plikttjänstgöringens meritvärde. Utskottet utgår från att regeringen, efter erforderlig beredning, begär riksdagens ställningstagande där så erfordras och i övrigt för riksdagen redovisar vidtagna åtgärder. Ifrågavarande motionsyrkanden *avstyrks* därför i berörda delar.

Som ett led i *arbetet mot kvinnovåld* föreslås i *motion Ju720 (kd) yrkande 5* att synen på jämställdhet och attityder mot kvinnor undersöks i samband med mönstringen och att dessa attityder påverkas positivt. Utskottet delar motionärens uppfattning om attitydernas betydelse för lämpligheten till tjänstgöring med värnplikt eller civilplikt. Så långt det är möjligt bör således de som är olämpliga inte skrivas in. Utskottet konstaterar att Pliktutredningen haft i uppgift att granska rekryteringen och inskrivningen av pliktpersonal. Utskottet utgår från att det reformerade uttagningsförfarandet i samband med mönstring utformas i enlighet härmed. Möjligheten att påverka attityder i

positiv riktning bör givetvis tas till vara i samband med mönstringen men utskottet ser samtidigt stora svårigheter i att under en enda mönstringsdag nå särskilt långt i detta avseende. Den attitydpåverkan som motionären efterlyser måste ske i många olika sammanhang och under olika tidsskeden, bl.a. under skoltiden och när pliktuttagna fullgör sin tjänstgöring. Motionsyrkandet *avstyrks därför*.

Rättsliga frågor

I *motion Fö210 (s)* ifrågasätter motionären om alla politiker i ledande positioner i händelse av en extraordinär situation för Sverige kommer att ta sitt ansvar i enlighet med pliktlagarna. Hon menar att vi bör ha beredskap inför en situation med totalvägrande politiker.

Utskottet anser att utgångspunkten måste vara att den som tackar ja till ett politiskt förtroendeuppdrag också är beredd att ta det ansvar som i olika avseenden följer med uppdraget. Exempelvis är det svårt att tänka sig att en riksdagspolitiker skulle tacka ja till att ingå i riksdagens krigsdelegation om vederbörande inte samtidigt var beredd att fullgöra de uppgifter som i enlighet med regeringsformens 13:e kapitel åvilar krigsdelegationen. Utskottet *avstyrker* därför motionen.

I *motion Fö201 (mp)* krävs att *totalförsvarsplikten avkriminaliseras*. Frågan om att avkriminalisera totalförsvarsplikten har varit uppe till behandling i utskottet vid ett flertal tillfällen, senast i betänkande 1997/98:FöU7.

Utskottet anser att den som bryter mot pliktlagarna skall drabbas av någon form av påföljd. Pliktutredningen har haft i uppdrag att granska och föreslå eventuella förändringar av påföljden vid brott mot totalförsvarsplikten. Den har också haft i uppgift att överväga och föreslå eventuella förändringar i påföljden för disciplinförseelser. Utredningen har nu lämnat sina förslag till regeringen. Utskottet avvaktar regeringens förslag om eventuella lagändringar. Motionen *avstyrks* därför.

I *motion Fö209 (s)* föreslås en ändring i 10 kap. 8 § lagen (1994:1809) om totalförsvarsplikt i mening att upphäva den *särbestämmelse* som finns för *Jehovas vittnen*.

Utskottet har erfarit att Pliktutredningen föreslår att det särskilda undantaget för medlemmar i sekten Jehovas vittnen att inte kallas till mönstring eller tjänstgöring skall upphöra. Utskottet avvaktar ett förslag från regeringen om erforderlig lagändring. Motionärens synpunkter torde därmed komma att bli beaktade, varför motionen *avstyrks*.

Motionären i *motion Fö207 (kd)* anser att de *värnpliktigas rättsliga situation* är otillfredsställande och begär därför en utredning (*yrkande 2*) samt att det tillsätts en civil- och värnpliktsombudsman (*yrkande 1*).

Utskottet konstaterar att Pliktutredningen haft i uppgift att granska reglerna för det disciplinära systemet inom försvaret, inklusive rättstillämpningen. Utredningen anför i sitt slutbetänkande bl.a. att kraven på rättssäkerhet vid handläggning och beslut i disciplinärenden måste ställas högt. Handlägg-

ningen bör ske skyndsamt och reglerna bör vara lätta att tillämpa. Det skall finnas möjlighet att klaga på beslut om disciplinpåföljd.

Utskottet anser att den utredning som motionären efterlyser har genomförts i och med Pliktutredningens granskning. Utskottet avvaktar eventuella förslag från regeringen till lagändringar eller andra riksdagens åtgärder med utgångspunkt i Pliktutredningens bedömningar och förslag. Härav följer att motionsyrkandena *avstyrks*.

Hemställan

Utskottet hemställer

1. beträffande *totalförsvarsplikten*
att riksdagen avslår motionerna
1999/2000:Fö7 yrkande 16, 1999/2000:Fö28 yrkandena 12 och 13,
1999/2000:Fö205 yrkandena 9 och 10, 1999/2000:Fö208, 1999/2000:
Fö211, 1999/2000:Fö212 yrkande 3, 1999/2000:Fö308, 1999/2000:
A807 yrkande 25, 1999/2000:Ju223 yrkande 4 och 1999/2000:720 yr-
kande 5,
2. beträffande *rättsliga frågor*
att riksdagen avslår motionerna 1999/2000:Fö201, 1999/2000:Fö207
yrkandena 1 och 2, 1999/2000:Fö209 och 1999/2000:Fö210.

Stockholm den 25 april 2000

På försvarsutskottets vägnar

Henrik Landerholm

I beslutet har deltagit: Henrik Landerholm (m), Christer Skoog (s), Karin Wegestål (s), Stig Sandström (v), Rolf Gunnarsson (m), Ola Rask (s), Håkan Juholt (s), Berit Jóhannesson (v), Margareta Viklund (kd), Lars Ångström (mp), Erik Arthur Egervärn (c), Runar Patriksson (fp), Laila Bäck (s), Björn Leivik (m), Amanda Agestav (kd) och Lars Lindblad (m).

Särskilda yttranden

1. Totalförsvarsplikten (mom. 1)

Runar Patriksson (fp) anför:

Arbetet i Pliktutredningen har för Folkpartiet liberalerna varit inriktat på att uttagning med plikt alltid skall ske av den som är lämpligast, oavsett kön och endast när behov av den uttagne verkligen föreligger. Inte en enda person för mycket får tas ut till plikttjänst. Den principen är viktig av såväl ekonomiska

som personliga skäl. Samhällstjänst skall alltid kännas motiverad och meningsfull. Om vi har en könsneutral mönstringsplikt ökar underlaget med i princip det dubbla. Detta ger ökad kvalitet, en större grad av *frivillighet* och därmed också bättre motivation.

Ett mönstringsförfarande med en självdeklaration inlämnad med god information om den mönstrande samt uppgifter om den mönstrandens vilja att göra pliktjänst skulle förkorta mönstringstiden. Frivilligheten är viktig och bör, enligt Folkpartiet liberalerna, i första hand styra uttagningen.

I nuvarande säkerhetspolitiska läge måste svensk förmåga att medverka i *internationella krishanteringsinsatser och i fredsbevarande styrkor* stärkas kraftigt. Det kan röra sig om insatser beslutade inom ramen för EU:s gemensamma utrikespolitik eller av FN:s säkerhetsråd. Folkpartiet menar att den kapaciteten bör vara upp till tre gånger så stor som i dag. Insatserna skall kunna bestå av såväl arméförband som enheter ur flygvapnet och marinen. Insatsberedskap i denna storleksordning och med de tidskrav som kommer att gälla kräver enligt Folkpartiets mening ett system med kontraktssoldater liknande det som gäller i Danmark (konstapelsystemet). God insats i internationell verksamhet tror vi ökar försvarets positiva *folkförankring*. Den kraftiga tidsutdräkten under år 1999 vid Sveriges medverkan i Kfor-styrkan i Kosovo får aldrig upprepas.

Frivilligorganisationernas utbildningar bör skötas av organisationerna själva och medel bör därför beviljas till dessa utbildningar. Ingen skall kunna tas ut med plikt till en frivilligorganisation, anser Folkpartiet liberalerna.

Ett rätt avvägt könsneutralt intag av värnpliktiga ger ett försvar som blir vassare och smalare. De värnpliktiga som utbildas enligt Folkpartiet liberalernas försvarspolitik har också att hantera god och modern materiel och skall utbildas för att kunna verka i hela landet. Folkpartiet liberalernas uppfattning är alltså att en pliktlagstiftning behövs som en yttersta garanti för att försvaret alltid skall kunna få tillgång till personal med bästa kompetens på alla erforderliga områden. Vår bedömning är emellertid att med de principer som vi förordar kommer i praktiken knappast någon att behöva tas ut mot sin vilja.

2. Totalförsvarsplikten och rättsliga frågor (mom. 1 och 2)

Lars Ångström (mp) anför:

Miljöpartiet anser att det är viktigt att avkriminalisera värnpliktsvägran. Den väpnade värnplikten omfattar endast den manliga befolkningen och mindre än en tredjedel av en årskull kallas in. Det är orimligt att döma dem som inte vill till fängelsestraff samtidigt som starkt motiverade och lämpliga personer kan förvägras utbildning. En fortsatt kriminalisering av militärvägran bidrar inte till en positiv folkförankring av totalförsvaret, utan befäster i stället ett djupt orättvist och otidsenligt system.

Miljöpartiet förespråkar i stället en värtjänst byggd på frivillighet. Genom att ge bättre ekonomisk ersättning, erbjuda utbildning som också är användbar i det civila samhället samt möjligheter att tillgodoräkna sig totalförsvarsutbildningen vid fortsatta studier görs värtjänsten attraktiv och meriterande.

Det är viktigt att den frivilliga värtjänsten är könsneutral och öppen för både män och kvinnor. 2000-talets totalförsvaret, i en tid då det militära invasionshotet inte existerar, ställer krav på helt andra kompetenser än de som tidigare tillmättes stor betydelse som till exempel fysisk styrka. En frivillig värtjänst för kvinnor och män bidrar till ökad jämställdhet inom totalförsvaret.

Pliktutredningen har lagt förslag som innebär att man vill skapa jämställdhet genom tvångslagstiftning och straff för kvinnor; man föreslår inrättandet av totalförsvarsutbildning för skolbarn i skolorna, man vill bryta traditionen av att utlandstjänst endast sker med frivillig personal och i stället införa tvång för vissa uppgifter. Miljöpartiet hoppas att regeringen kommer att avvisa dylika stolligheter men får anledning att återkomma till frågorna i samband med att regeringen lämnar en proposition till riksdagen.

Sammanfattning.....	1
Propositionen.....	1
Motionerna	1
Motionsyrkanden avgivna med anledning av proposition 1999/2000:30 Det nya försvaret.....	1
Motionsyrkanden avgivna under allmänna motionstiden 1999.....	2
Utskottet	3
Sammanfattning av propositionen.....	3
Pliktutredningen	3
Totalförsvarspiktiga	3
Sammanfattning av motionerna	5
Yrkanden som rör totalförsvarspikten	5
Yrkanden som rör rättsliga frågor	7
Utskottets överväganden.....	8
Totalförsvarspikten och dess tillämpning.....	8
Rättsliga frågor.....	12
Hemställan	13
Särskilda yttranden	13
1. Totalförsvarspikten (mom. 1)	13
2. Totalförsvarspikten och rättsliga frågor (mom. 1 och 2).....	14